

РОЗДІЛ 5 МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

УДК 811.521'36'37

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.46.2.27>

СПОСІБ НАПИСАННЯ ЯК МАРКЕР РОЗМЕЖУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ І СЕМАНТИЧНИХ НЮАНСІВ ДІЄСЛІВ ТА ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ В ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

GRAPHIC FORM AS A MARKER OF GRAMMATICAL AND SEMANTIC DISTINCTIONS IN JAPANESE VERBS AND VERB FORMS

Грикун Ю.О.,

orcid.org/0000-0002-1967-6284

*старший викладач кафедри корейської і японської філології
Київського національного лінгвістичного університету*

Стаття присвячена дослідженню явища граматикалізації в японській мові. Як основні приклади було обрано і розглянуто часто вживані дієслова та дієслівні форми, на основі яких було розроблено і подано класифікацію дієслів з огляду на їх граматичну функцію, відповідно до чого їх розмежовано на «самостійні» дієслова та «допоміжні» дієслова. У кожній категорії було виділено особливості прояву дієслова як «самостійного» чи «допоміжного», завдяки чому дієслова кожної категорії у свою чергу було розділено на підкатегорії. Встановлено, що критерієм розмежування дієслів на зазначені вище категорії на письмі виступає спосіб написання, а саме: ієрогліфічне написання використовується для позначення «самостійних» дієслів і написання абеткою хіраґаною – для позначення «допоміжних». У категорії допоміжних дієслів було виокремлено такі, що можуть також виконувати афіксальну функцію, тобто по суті виступають як афіксоподібний формант. Усі аналізовані у статті приклади ілюструють, як проявляє себе одне й те саме дієслово у ролі самостійного і у ролі допоміжного, при цьому особливо акцентується, які саме трансформації можуть відбуватися з основним (фактичним) значенням дієслова при переході його у статус допоміжного. Кожен з розглянутих прикладів демонструє певні особливості представленого дієслова у статусі допоміжного зокрема, що дало можливість комплексно розглянути явище граматикалізації японських дієслів та дієслівних форм та впорядкувати результати аналізу у вигляді класифікації. Особливу увагу було приділено наказовій дієслівній формі 「下さい」 / 「ください」, у вживанні котрої також може оприявлюватися й екстралінгвістичний аспект, який стосується питання сприйняття цих форм залежно від способу написання. Було з'ясовано, що особливості сприйняття вищезгаданих форм пов'язані з етимологією форми 「下さい」.

Ключові слова: граматикалізація, самостійне дієслово, допоміжне дієслово, ієрогліфічне написання, написання хіраґаною, значення

The article is devoted to the study of the phenomenon of grammaticalization in the Japanese language. Frequently used verbs and verb forms were selected and analyzed as the primary examples, on the basis of which a classification of verbs was developed and presented according to their grammatical function. Accordingly, verbs are distinguished as “main” / “lexical” (“independent”) verbs and “auxiliary” verbs. Within each category, the specific features of how a verb functions as either “independent” or “auxiliary” were identified, which in turn made it possible to subdivide each category into further subcategories. It was established that the criterion for distinguishing between these categories in written form is the method of writing: namely, hieroglyphic writing is used to denote “independent” verbs, while hiragana writing is used to denote “auxiliary” verbs. Within the category of auxiliary verbs, a subset was identified that can also perform an affixal function, effectively functioning as affix-like formants. All the examples analyzed in the article illustrate how the same verb manifests itself both as an independent verb and as an auxiliary verb. Particular attention is paid to the transformations that may occur in the core (lexical) meaning of a verb when it shifts into an auxiliary function. Each example demonstrates specific features of the verb in its auxiliary usage, which made it possible to examine the phenomenon of grammaticalization of Japanese verbs and verb forms in a comprehensive manner and to systematize the results of the analysis in the form of a classification. Special attention is given to the imperative verb form 「下さい」 / 「ください」, in whose usage an extralinguistic aspect may also be observed, related to how these forms are perceived depending on their method of writing. It was found that the perceptual features of the aforementioned forms are related to the etymology of the form 「下さい」.

Key words: grammaticalization, “main” / “lexical” (“independent”) verb, “auxiliary” verb, hieroglyphic writing, hiragana writing, meaning

Постановка проблеми. Явище набування лексичною одиницею граматичного значення має місце у багатьох мовах, проте в японській мові саме завдяки особливій системі змішаного письма є можливим розмежовувати лексичне і набуте граматичне значення лексичної одиниці. У цій науковій розвідці ми зробимо спробу висвітлити особливості явища граматикизації дієслів у японській мові на основі аналізу низки часто вживаних прикладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню граматикизації в японській мові приділяли увагу такі дослідники, як 松木正恵 (1997), 澁谷良穂 (1998), 青木博史 (2005), 三宅知宏 (2005), 山本裕子 (2005), 堀江薫 (2005), 貝島良太 (2009), 李延玉 (2010), 加藤重広 (2011), Н. Narrog (2011, 2017), Т. Ohori (2011), та ін. Дослідники розглядали явище граматикизації в японській мові у різних аспектах, як-от: граматикизація іменників (青木博史, 堀江薫, 貝島良太), граматикизація дієслів (貝島良太, 松木正恵, 山本裕子, Т. Ohori, Н. Narrog), граматикизація дієслівних форм, зокрема, наказової форми 「下さい」 (*kudasai*) (貝島良太). Стосовно історичного аспекту явища граматикизації в японській мові, особливої уваги, на наш погляд, заслуговують праці дослідників 青木博史 「複文における名詞節の歴史 (<特集>日本語における文法化・機能語化)」 (2005) та Н. Narrog і Т. Ohori «Grammaticalization in Japanese» (2011). Вищезазначена проблема наразі лишається поза увагою українських японознавців, що зумовило проведення цього дослідження.

Постановка завдання. Метою нашої статті є комплексний аналіз представлених лексичних одиниць, які зазнали граматикизації в японській мові. Фокус нашої уваги у цій розвідці є зосередженим на японських дієсловах та дієслівних формах, що часто вживаються в японських текстах різних стилів. Завданнями, які ми поставили для досягнення мети, є: 1) визначити, які саме особливості мають дієслова, що зазнали граматикизації; 2) розробити класифікацію таких дієслів за відповідними критеріями на основі аналізованих прикладів; 3) виявити лінгвістичні та екстралінгвістичні особливості вживання ієрогліфічного написання та написання хіраганом.

Виклад основного матеріалу. Історично склалося так, що японська мова послуговується системою письма «漢字仮名混じり文» (*kanji-kana-majiri-bun*), в межах якої використовують ієрогліфи, які є ідеографічною складовою, і знаки абеток (хірагани і катакани), які являють собою форми фонетичного письма. Використання ідео-

графічного чи фонетичного компонента має певне смислове навантаження. Чинниками, які обумовлюють вибір способу запису в японській мові, виступають: 1) властивості частин слова і членів речення; 2) виконання функції службових слів [цит. за:1, с. 76]. Останнє є пов'язаним з явищем *граматикалізації* (тут і далі виділено – Г.Ю.). Коротко зупинимося на визначенні цього лінгвістичного терміна.

За визначенням «Великої Української Енциклопедії», *граматикалізація* являє собою десемантизацію лексичного значення слова внаслідок вживання в граматичній функції і формування на його основі граматичного значення [2, с. 27]. Під час цього процесу, зазначає японський дослідник М. Яманаші, *самостійне* слово, що має *фактичне значення* (実質的な意味を持つ「内容語」), має тенденцію до перетворення на *службове* слово 「機能語」 (на кшталт частки (助詞), префікса (接頭辞), суфікса (接尾辞)), тобто поступово втрачає статус самостійної лексичної одиниці, в результаті чого поступово перетворюється на *обмежений афіксальний вираз*¹ (束縛された接辞的な表現) [3, р. 63]. Таким чином, реалізація певною словоформом вторинної граматичної семантики та її підтвердження типовими контекстами засвідчує функційні вияви останньої [4, с. 79]. У цьому зв'язку наведемо зауваження дослідниці Н. Narrog: «Незважаючи на те, що концепція граматикизації може здаватися тривіальною, вона може поглибити наше розуміння граматики, якщо ми виходитимемо з того, що практично усі граматичні елементи досягли свого статусу шляхом граматикизації» [5, р. 333], з чим у контексті японської мови не можна не погодитися.

Проілюструємо сказане вище на деяких прикладах. У сучасній японській мові спостерігаємо таке явище, за якого певні дієслова та їх форми трапляються записаними ієрогліфічно або абеткою хіраганом. Так, наприклад, 「頂く」 та 「いただく」 (*itadaku*), 「言う」 та 「いう」 (*iu*), 「置く」 і 「おく」 (*oku*), 「見る」 і 「みる」 (*miru*), 「致す」 та 「いたす」 (*itasu*), 「付く」 і 「つく」 (*tsuku*), 「居る」 і 「いる」 (*iru*), 「来る」 і 「くる」 (*kuru*), 「行く」 та 「いく」 (*iku*), 「上げる」 і 「あげる」 (*ageru*), 「下さい」 і 「ください」 (*kudasai*) тощо [6, р. 4]. Тим, що об'єднує ці приклади, є використання вищевказаних дієслів / дієслівних форм у ролі *самостійних* частин (「動詞」) і у ролі, коли вони виконують *допо-*

¹ У цій науковій розвідці ми продемонструємо, що в японській мові «обмежений афіксальний вираз» (за М. Яманаші) може бути одним з результатів граматикизації, проте не є єдиним (див. класифікацію «допоміжних» дієслів нижче).

міжну функцію (「補助動詞」). Таким чином, ієрогліфічне написання необхідно використовувати, коли виділяємо *самостійне дієслово*, а абеткою *хіраганою* необхідно записувати *допоміжне дієслово*. Вперше таке розмежування було рекомендовано спеціальною директивою Кабінету Міністрів Японії щодо сприяння поліпшенню укладання текстів офіційно-ділового стилю (「公用文改善の趣旨徹底について。公用文作成の要領」) 1952 р., а також у додатку до документу 「常用漢字表」 («Список загальноживаних ієрогліфів»), виданим Кабінетом Міністрів Японії 2010 р. [7, р. 7; 8, р. 2]. Такий підхід базується на тому, що ієрогліф як такий має власне значення (固有の意味), і вважається, що якщо дієслово, яке має певне значення, не записати ієрогліфом, його значення не проявиться (意味は生かせません) [9, 2014]. Також хіраганою записують дієслова, вихідне значення яких стало менш явним / дещо абстрагованим (意味が薄れている), але при цьому вони не виконують роль допоміжних дієслів [6, р. 4]. Останнє не є безпосередньо пов'язаним з явищем граматикизації, проте ієрогліфічне написання і написання абеткою тут виконують функцію семантичного розмежування фактичного і неявного значень відповідно, при цьому дієслово зберігає граматикичний статус як *самостійне*, натомість у випадку, коли відбувається граматикизація, ієрогліфічне написання і написання абеткою вказують на граматикичний статус «самостійне» – «допоміжне» відповідно.

Вивчивши групу дієслів, які зазнають граматикизації в японській мові, ми розділили їх на групи, враховуючи описані вище особливості системи письма як маркера, що вказує на їх граматикичну функцію / статус. Зауважимо, що зазвичай у статусі *самостійного* такі дієслова мають декілька фактичних (лексичних) значень, тобто є полісемічними.

Отже, для впорядкування вищесказаного ми розробили подану нижче класифікацію, у якій намагалися врахувати всі деталі.

Говорячи про дієслова у статусі *самостійних* дієслів, ми виокремили підгрупи, в яких:

1) *дієслово має фактичне (лексичне) значення і виступає як самостійне (цілісне) дієслово* (наприклад, дієслово 来る *kuru*, 致す *itasu*, 言う *iu*, 置く *oku*);

2) *дієслово може бути також однією із складових складного слова* (наприклад, у складних дієсловах, іменниках, прикметниках), де воно стоїть на першому місці, тобто є смислоутворювальним (наприклад, дієслово 言う *iu*, 置く *oku*).

3) *дієслова «змішаного типу»* – у більшості випадків одне й те саме *самостійне дієслово* може виступати і у *цілісній формі* (п.1), і як *складова складного дієслова* (п.2) (наприклад, 言う *iu*, 置く *oku*).

«*Самостійність*» дієслова тут підкреслюється *ієрогліфічним написанням*.

Статус *допоміжного* виявляється, коли дієсловом з'являється:

1) як *складова граматикичної конструкції / форми / звороту* (наприклад, くる *kuru*, いる *iru*) або

2) як *складова складного слова, в якому воно стоїть на останньому місці, додаючи певного нюансу до основному значення* (наприклад, つく *tsuku*) – у цьому випадку можна сказати, що дієслово радше набуває функції *афіксу*, тобто стає *афіксоподібним формантом*, про що зазначав цитований нами вище японський дослідник М. Яманаші, розглядаючи це як результат *граматикизації* [3, р. 63], або

3) *дієслова «змішаного типу»* – деякі дієслова у ролі *допоміжного* можуть виступати і як *складова граматикичної конструкції* (п.1), і як *складова складного слова (афіксоподібний формант – п.2)* (наприклад, おく *oku*, いう *iu*).

При цьому таке дієслово може:

а) зберігати вихідне значення (наприклад, いる *iru*, みる *miru*);

б) втрачати вихідне значення (наприклад, おく *oku*);

в) його значення може стати неявним / абстрагованим порівняно з фактичним значенням цього ж дієслова у статусі *самостійного* (наприклад, いただく *itadaku*, いく *iku*, つく *tsuku*);

г) втрачати функцію дієслова (наприклад, дієслово いう *iu* у складі деяких граматикичних конструкцій).

Роль *допоміжного* дієслова підкреслюється за допомогою написання *хіраганою*.

Розглянемо детальніше деякі з прикладів, які ми зазначили у поданій вище класифікації, щоб з'ясувати, як проявляє себе одне й те саме дієслово у ролі *самостійного* і у ролі *допоміжного*, особливо акцентуючи на тому, які трансформації можуть відбуватися з основним (фактичним) значенням при переході дієслова у статус *допоміжного* у кожному конкретному випадку.

1) 「頂く」 та 「いただく」. Візьмемо як приклади такі два словосполучення 「お土産を頂く」 і 「参考にさせていただく」. У першому словосполученні 「頂く」 (*itadaku*) виступає як *самостійне дієслово* зі значенням «отримувати» («отримувати [як подарунок] із вдячністю»), яке

«підкреслюється» за допомогою ієрогліфа і приєднується до іменника за допомогою частки ~を (~wo). Також як самостійне це дієслово може мати значення «їсти», «пити» (скромно про свої дії), як, наприклад, у словосполученні «お茶をもう一杯頂きたいのですが» (укр. «Хотів би випити ще чашку чаю»). У другому випадку («参考にしてください») це дієслово є *допоміжним* (приєднується до форми ~て (~te)-форми іншого дієслова / *більш ввічливою формою є: お + Vます + いただく (*у випадку з дієсловами японського походження) / ご + Nする + いただく (*у випадку з дієсловами китайського походження)), що показує написання абеткою, і тут воно надає певного нюансу значенню основного дієслова (укр. переклад: «прийняти до уваги інформацію (про дії 2-ї / 3-ї особи особи для 1-ї особи (в інтересах 1-ї особи)»)). **Значення**, описане вище, тут **проявляється децю абстраговано** / не відчувається, тому ієрогліфічне написання, що чітко пов'язується зі значенням, тут вважається неприйнятним.

2) 「言う」 та 「いう」 (iu). Дієслово 「言う」 вживається як самостійне з іменниками, до яких приєднується за допомогою частки ~を (~wo), з прислівниками, у реченнях з прямою мовою: 文句を言う (укр. висловлювати претензії) / 直接に言う (укр. говорити прямо) / 彼は「俺が秀才だ」と言っている (укр. Він говорить: «Я – талановитий») або виступає основною частиною складних дієслів, віддієслівних та складних іменників і прикметників на кшталт: 言い表す (укр. описати (словами); висловити) / 言い争い (укр. сварка) / 言い訳 (укр. виправдання) / 言いにくい (укр. важко сказати) – тут проявляється його значення, тому необхідним є ієрогліфічне написання. У випадках, коли 「言う」 (iu) **втрачає фактичне значення** «говорити» або коли **втрачає функцію як дієслово** (наприклад, у складі граматичних конструкцій або деяких висловів): 「飛行士という職業」 (укр. професія пілот), 「そういうこと」 (укр. така річ / справа), 「そういえば」 (укр. якщо так, то...), 「~といっても」 (граматична конструкція, укр. «хоча й так, але...»), 「デザインといい、値段といい」 (укр. і дизайн, і ціна) тощо, доречним є написання абеткою – 「いう」, оскільки у цих випадках немає чітко вираженої дії, що закріплена за дієсловом 「言う」 (iu).

3) 「置く」 і 「おく」 (oku). Наприклад, у наведених нижче словосполученнях 「置く」 проявляє себе як *самостійне* дієслово, яке, до того ж, є полісемічним (має декілька значень): 「机の上に雑誌を置く」 (укр. покласти журнал на стіл); 「役員を置く」 (укр. мати / наймати працівників);

「相談所を置く」 (укр. відкрити [заснувати] консультативний центр); 「メモを置く」 (укр. залишити записку) тощо. 「置く」 також може виступати як основний компонент складних дієслів / іменників 「置き換える」 (дієсл. замінити, поміняти місцями), 「置き場」 (ім. склад, сховище). Проте як *допоміжне* дієслово 「おく」 **втрачає своє початкове значення** і, приєднуючися до форми ~て (~te)-форми іншого дієслова, надає йому такого нюансу: «робити щось заздалегідь / про всяк випадок (враховуючи майбутню ситуацію)» («確認しておく」 укр. підтвердити заздалегідь / перевірити [до настання певної події]; 「明日は会議があるから、資料を用意しておきます」 укр. Завтра збори, тому підготую матеріали [для цього]).

4) 「付く」 і 「つく」 tsuku. Як самостійне дієслово означає «прикріпитися» / «бути прикріпленим», «приєднатися», «приліпитися» тощо і вживається у відповідних контекстах: 知恵が付く (укр. набути розуму / мудрості); 色が付く (укр. набути забарвлення); 秘書が付く (укр. мати секретаря); 名前が付く (укр. бути названим певним іменем). У цих випадках воно є неперехідним самостійним дієсловом, яке вживається з конкретними і абстрактними іменниками у називному відмінку (が) і записується ієрогліфом 「付く」. Однак, у складі складних дієслів, де **практично втративши своє вихідне значення**, дієслово стало другим компонентом (наприклад, 近づく (укр. наблизитися), 思いつく (укр. вигадати), ギラつく (укр. [сонце] пече; *дієслово, утворене на основі оноματοпоетичної одніці ギラギラ (сліпуче, яскраво) + дієсл. つく)) або у висловах і складних дієсловах, де його значення вже є втраченим (決心がつく (укр. зважитися); 高くつく (укр. коштувати дорого), 浮つく (укр. бути неспокійним)) воно записується хіраганою [9]. Стосовно цього прикладу можна зауважити, що дієслово 「つく」 тут радше виконує функцію афікса, тобто виступає як *афіксоподібний формант*.

5) 「居る」 та 「いる」 iru. Дієслово 「居る」 як *самостійне* означає «бути», «існувати», «жити» (наприклад, 「居ても立ってもいられない」 (укр. не знаходити собі місця від хвилювання) або 「私は、若い頃、この辺に居た。」 (укр. Я жив у цих краях, коли був молодий)). У функції *допоміжного* воно трапляється у складі граматичної форми ~て (で) いる на позначення тривалої дії, стану або результату дії, а також регулярних дій, де **простежується зв'язок з основним значенням** дієслова («бути»). Наприклад, 読んでいる (укр. читаю (* тривала дія, дія у цей момент)); 結婚している (укр. бути одруженим (* стан

або *результат дії*); 毎月図書館に行っている (укр. щомісяця ходжу до бібліотеки (**регулярна дія*)). Стосовно цього випадку принагідно слід зазначити, що хоча ієрогліф 「居る」 входить до «Списку загальноживаних ієрогліфів» («常用漢字表») 2010 р., на сучасному етапі здебільшого в обох описаних вище випадках є тенденція використовувати написання хіраганою, оскільки він сприймається як дещо застарілий і здебільшого з акцентом на значенні 「座っている」 («сидіти», «зупинитися в певному місці»), ніж 「いる」 («бути» / «перебувати»). Тож наразі простежується тенденція використовувати ієрогліфічне написання за потреби підкреслити нюанс значення, що ми описали вище.

6) 「来る」 і 「くる」 *ku*ri. Дієслово 「来る」 як *самостійне* має значення «приходити», «прибувати» (*абстр. і конкр.*). Наприклад, 「日本から来た」 (укр. *приїхав з Японії*); 「春が来た」 (укр. *прийшла весна*); 「ラテン語から来た言葉」 (укр. слово латинського походження (досл. *слово, що прийшло з латини*)). Як *допоміжне* дієслово 「くる」 записується хіраганою і входить до складу форми ～て(で) くる на позначення початку і наближення дії (「雨が降ってきた」 укр. *почався дощ*) або завершення дії (「本を買ってきた」 укр. *купив книгу*), де **частково зберігає своє вихідне значення**. (Також 「くる」 записується хіраганою у висловах, де воно відійшло від свого вихідного значення, хоча й залишилося самостійним, як, наприклад, у 「ぴんとくる」 (укр. *бути переконливим; відразу зрозуміти*) [6, р. 4]. Принагідно зауважимо, що така ситуація відбувається і з іншими дієсловами, які виступають у ролі самостійних, однак мають дещо абстраговане від основного значення або втратили його). Проте є випадки, коли 「来る」 може виступати як *самостійне* після дієприслівникової форми ～て (наприклад, 「彼は東京に横浜を通過して来た」 укр. *Він приїхав у Токіо через Йогогаму*) – тут потрібно зважати на контекст.

7) Наостанок розглянемо приклад з двома варіантами написання наказової дієслівної форми: 「下さい」 і 「ください」 (*kudasai*) (укр. *будь ласка*). Ієрогліфічне написання свідчить, що ця форма є самостійною, і її рекомендується вживати після іменників – у цих випадках 「下さい」 виражатиме прохання з акцентом на об'єкті (як конкретному, так і абстрактному), що виражено іменником, до якого 「下さい」 приєднуватиметься за допомогою частки ～を (*~wo*) і матиме значення «*дайте, будь ласка*». Також ця форма може приєднуватися до займенників за допомогою частки ～に (*~ni*) чи ін. [6, р. 3].

Приклади вживання:

* 原本を下さい。 *Дайте, будь ласка, оригінальний документ!* (* з конкретним іменником)

* 時間を下さい。 *Дайте мені, будь ласка, час!* (* з абстрактним іменником)

* ぼくに下さい。 *Дайте мені, будь ласка!* (* із займенником)

У випадках, коли 「ください」 записується хіраганою, акцентується прохання виконати певну дію, тобто ця форма приєднується до дієслів у формі ～て (*~te*) або お + V ます + ください (*у випадку з дієсловами японського походження) / ご + N する + ください (*у випадку з дієсловами китайського походження) (більш ввічлива форма наказового способу) і має значення «[*зробіть*]..., *будь ласка*». Тут 「ください」 виконує *допоміжну* функцію.

Приклади вживання:

* 教えてください / 説明してください。 *Поясніть, будь ласка.*

* お任せください。 *Доручіть мені, будь ласка.*

* ご確認ください。 *Підтвердьте / перевірте, будь ласка.*

У цьому контексті бачиться цікавим зауваження японської експертки з укладання текстів офіційного стилю Д. Ода стосовно використання вищезазначених форм, яка вказує не тільки на лінгвістичний аспект (що ми розглянули вище), а й на екстралінгвістичний аспект вживання 「下さい」 і 「ください」, тобто торкається питання сприйняття цих форм залежно від способу написання [10]. Тож у цьому зв'язку бачиться доречним розглянути етимологію 「下さい」.

Форма 「下さい」 походить від дієслова 「下さる」 (*kudasaru*), яке означає «давати» / «дарувати» (про дії 2-ї, 3-ї особи (від початку малися на увазі дії з боку синтоїстських та буддійських божеств (神仏) і вищих за статусом осіб) або те, що дія виконується 2-ю або 3-ю особою в інтересах того, хто говорить (якщо це дієслово стоїть після форми ～て (*~te*)). Таким чином, 「下さい」 дослівно тлумачиться як прохання «*надати щось тим, хто знаходиться внизу*» (「下に置く」, 「下に与える」), на основі чого доходимо, що по суті вона **зберігає основне значення дієслова**, від якого походить. Також походження цієї форми пов'язують з дієсловом 「下さる」 (*kudasu*), яке записується тим самим ієрогліфом (「下」) і має значення «виконувати дію, спрямовану вниз» (про фізичну дію) (物理的な「下方向への動き」) [11]. Так, виходячи зі значення ієрогліфа 「下」 (значення: «низ»), яким записується 「下さい」, фраза загалом може сприйматися як така, що справляє не дуже приємне враження

(「『見下している』印象」(укр. дивитися на когось / щось зверху)) — тут відчувається, ніби той, хто висловлює прохання, просить, щоб на нього «подивилися зверху», тим самим підкреслюючи свій низький статус відносно того, до кого він звертається. Тому нині радять уникати ієрогліфічного написання 「下さい」 у випадках, коли висловлюється прохання виконати певну дію (використання з дієсловами) під час бізнес-листування або у документах офіційного характеру, оскільки ця форма сприймається як занадто формальна (硬い), офіційна / ділова (事務的), достатньо «прохолодна» (冷たい) і навіть дещо «старомодна» (やや古風な) або така, що транслює наказ (命令) [10; 11]. Натомість форма 「ください」, записана хіраганою, справляє м'яке враження (柔らかい印象), через що Д. Ода рекомендує надавати перевагу вживанню саме її у документах, оскільки вона, до того ж, «знімає» всі описані вище екстралінгвістичні ефекти, які пов'язані із вживанням 「下さい」 в ієрогліфічному написанні [10]. Цікавим є те, що у приватному листуванні і творах (文章) розмежування у написанні 「下さい」 / 「ください」 можна не дотримуватися [12].

Таким чином, у сучасній японській мові закріпилося розмежування форм наказового способу 「下さい」 / 「ください」 за способом написання, що також має екстралінгвістичне підґрунтя, врахування якого є особливо важливим у галузі бізнес- та офіційної документації, оскільки це може справляти негативний вплив на комунікацію у разі неправильного використання.

Висновки. Докладно проаналізувавши представлені вище приклади, можемо підсумувати, що ієрогліфічне написання в японській мові має властивість «проявляти» значення дієслова, що створює статус «самостійного», при цьому дієслово може мати *цілісну форму* або *бути однією зі складових слова* – наприклад, у складних дієсловах, іменниках, прикметниках, де стоїть на першому місці, а також бути дієсловом «*змішаного типу*», що може виступати і у цілісній формі, і у ролі складової складного слова. Натомість написання абеткою вказує на те, що у цього ж дієслова, але у ролі «допоміжного» вихідне значення частіше за все або втрачається, або стає неявним, проте, незважаючи на це, у такий спосіб воно сприяє більш детальному опису ситуації / дії, надаючи певного нюансу значенню основного дієслова або будучи вживаним як складова граматичної конструкції / форми / звороту (тут має місце *цілісна форма* дієслова). Також у деяких випадках «допоміжне» дієслово має тен-

денцію виконувати радше афіксальну функцію, будучи *складовою* складного дієслова, де воно стоїть на другому місці. Виходячи з описаних вище особливостей, *допоміжні* дієслова можна розділити на *допоміжні як такі* (ті, що мають *цілісну форму*) і на *афіксоподібні форманти* (ті, що є *складовою* слова), а також дієслова «*змішаного типу*», які можуть виступати як допоміжні і у цілісній формі, і у вигляді складової складного слова, тобто у ролі афіксоподібних формантів. Таким чином кожен з варіантів написання виступає маркером, завдяки якому можливо чітко розмежувати граматичне і семантичне навантаження дієслова, а саме, ієрогліфічне написання вказує на те, що дієслово виступає як *самостійне* із *чітко вираженим значенням*, що відповідає певному контексту (у випадку полісемічних дієслів), а написання абеткою – на те, що дієслово виступає як *допоміжне часто з неявним (абстрагованим) або втраченим вихідним значенням у специфічному граматичному оточенні*, причому останнє не завжди відображається у перекладі на українську за браком відповідних граматичних конструкцій (іноді необхідно вдаватися до описового перекладу чи додаткових пояснень, щоб передати різні аспекти, що нам довелося застосовувати у деяких прикладах), хоча японською мовою ситуація є описаною деталізовано. З усіх наведених та проаналізованих нами прикладів є такі, що дещо виокремлюються з загальної схеми, а саме: 「居る」 / 「いる」 (*iru*) та 「下さい」 / 「ください」 (*kudasai*). Перший вказує, що попри загальну тенденцію розмежування дієслів на самостійні та допоміжні за способом написання, на практиці є тенденція уніфікувати обидва випадки, записуючи хіраганою і допоміжне дієслово, і самостійне, якщо останнє виступає у значенні саме «бути» / «перебувати» (основне значення), оскільки тут ієрогліф (「居る」) здебільшого вживається для підкреслення додаткового значення цього дієслова. Припускаємо, що також факт збереження вихідного значення дієслова 「いる」 міг вплинути на те, що для запису самостійного і допоміжного дієслова обирається однаковий спосіб (написання хіраганою). Другий демонструє, що, окрім лінгвістичного аспекту, вагомим є й екстралінгвістичний аспект, а саме: спосіб написання може справляти вплив на сприйняття повідомлення адресатом, особливо у формальній сфері (офіційно-ділова документація), де правила та деталі відіграють важливу роль – у цьому випадку написання абеткою вказує не лише на допоміжну функцію дієслова, а й сприяє

«пом'якшенню» процесу комунікації. Таким чином, спосіб написання, завдяки якому в японській мові здійснюється розмежування граматичних і семантичних нюансів дієслів та дієслівних форм зокрема, створює певний контекст, який можна «зчитати» / дешифрувати, знаючи,

яке смислове навантаження має ідеографічний або фонетичний компонент. Список японських дієслів, що зазнають граматикалізації, є довшим, ніж ми змогли представити, будучи обмеженими форматом статті, і це відкриває перспективу для майбутніх досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Комарницька Т., Комісаров К. Сучасна японська літературна мова: теоретичний курс : підручник. Київ: Вид. дім Дмитра Бурого, 2012. Т. 1. 320 с.
2. ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Філологічні науки» (Мовознавство). / ред. А. М. Киридон; уклад. С. І. Гірик. Київ: Держ. наук. установа «Енциклопед. вид-во» ДІА, 2020. 96 с.
3. 山梨正明. 認知文法論. 東京, ひつじ書房: 1995. 320 p.
4. Загнітко А. Мовний простір граматики: монографія. Вінниця: Нілан-Лтд, 2018. 448 с.
5. Narrog H. The morphosyntax of grammaticalization in Japanese. Handbook of Japanese Syntax : посібник / ed. by M. Shibatani, S. Miyagawa, H. Noda. Berlin/Munich/Boston, 2017. P. 333–370. URL: <https://www.degruyter-brill.com/document/doi/10.1515/9781614516613-010/html> (date of access: 23.04.2026).
6. 貝島良太. 「下さい」と「ください」を正しく使い分けていますか? —ほかに「見る/みる」「言う/いう」「置く/おく」などは? — How to choose the appropriate form of “kudasai” with kanji or hiragana. TC シボ°, 東京. 2009. С. 1–5.
7. 公用文改善の趣旨徹底について。公用文作成の要領: 内閣閣甲依命通知 04.04.1952 № 16. URL: https://www.bunka.go.jp/kokugo_nihongo/sisaku/joho/joho/series/21/pdf/kokugo_series_021_02.pdf (дата звернення: 23.04.2026).
8. 公用文における漢字使用等について(別紙), 常用漢字表: 内閣告示 30.11.2010 № 2. URL: https://www.bunka.go.jp/kokugo_nihongo/sisaku/joho/joho/kijun/naikaku/pdf/joyokanjihyobesi_20101130.pdf (дата звернення: 23.04.2026).
9. 菊池 捷男. 公用文の書き方 5 “動詞は漢字で, 補助動詞は平仮名で書く”と覚えるべし. 2014. 6 вересня. URL: <https://mbp-japan.com/okayama/kikuchi/column/3307794/#:~:text=公用文の書き方%205,%E3%81%BE%E3%81%99%E3%80%82>, べし | 菊池捷男 (дата звернення: 25.04.2026).
10. 小田 順子. 「ください」の使い方・書き方. 2025. 9 вересня. URL: https://note.com/junko_oda/n/feb64fb6683be | 小田 順子 (дата звернення: 26.04.2026).
11. 「ください」と「下さい」の違いとは? ビジネスシーンでの正しい使い方は?. <https://forbesjapan.com/articles/detail/71050#:~:text=%E4%B8%80%E8%88%AC%E7%9A%84%E3%81%AA%E8%AA%8D%E8%AD%98%E3%81%A8%E3%81%97%E3%81%A6,%E3%81%A6%E4%BD%BF%E3%81%84%E5%88%86%E3%81%91%E3%82%8B%E5%BF%85%E8%A6%81%E3%81%8C%E3%81%82%E3%82%8A%E3%81%BE%E3%81%99%E3%80%82>.
12. 『「下さい」と「ください」は意味が異なる』という誤解. <https://kakuyomu.jp/works/1177354054881006064/episodes/1177354054885832991>.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026